

УДК 94(477.43)"14/19":811.161.2'373.21
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2026.01.248>

ПОХОДЖЕННЯ ТОПОНІМА СЕЛА КОЦЮБИНЧИКИ (ТЕРНОПІЛЬСЬКА ОБЛАСТЬ): КОМПЛЕКСНЕ МІЖДИСЦИПЛІНАРНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Анастасія МЕЛЬНИЧУК

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-9930-1652>

старший викладач, кафедра цифрового візуального мистецтва,
мистецтвознавця, дослідниця локальної культурної спадщини
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури,
вул. Вознесенський узвіз, 20, м. Київ, 04053, Україна,
e-mail: a.melnychuk@naoma.edu

Обґрунтовано актуальність міждисциплінарного комплексного дослідження генези топоніма села Коцюбинчики, розташованого у Чортківському р-ні Тернопільської обл. У роботі системно поєднано археологічні, лінгвістичні, картографічні та джерелознавчі матеріали для реконструкції культурних, мовних та історичних процесів, які впливали на формування назви протягом VIII ст. до н. е. — XX ст. н. е. Метою дослідження є реконструкція генези назви Коцюбинчики шляхом поєднання археологічних даних, письмових джерел XV—XIX ст., історичних карт та лінгвістичного аналізу. Методологічна база роботи включає такі складові: археологічний, історико-джерелознавчий, картографічний, лінгвістичний, морфологічний, порівняльно-етимологічний аналізи. Стаття пропонує багаторівневу модель походження ойконіма, що спирається на морфологічний аналіз, конкретні історичні згадки, археологічні підтвердження та структурну реконструкцію мовних трансформацій. Результати дослідження дозволяють визначити комплексний мультикультурний характер формування топонімії Поділля та дають підстави для глибшого розуміння взаємодії іранських, тюркських, слов'янських та польсько-латинських елементів. Висновки підтверджують багаторівневий характер формування топоніма та уточнюють етапи розвитку локальної топонімії, розширюючи розуміння історико-культурних процесів Поділля.

Ключові слова: Коцюбинчики, ойконімія, антропонімія, топонімія Поділля, Коцюбинчики, етимологія, історичні джерела.

Anastasia MELNYCHUK

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-9930-1652>

Senior Lecturer, Department of Digital Visual Art;
Art Critic, Local Cultural Heritage Researcher,
National Academy of Fine Arts and Architecture,
20 Voznesensky Uzviz St., Kyiv, 04053, Ukraine,
e-mail: a.melnychuk@naoma.edu

ORIGIN OF THE TOPONYM «KOTSYUBYNCHIKI» (TERNOPIL REGION): A COMPREHENSIVE INTERDISCIPLINARY STUDY

Introduction. The toponyms of Western Ukraine preserve multi-layered linguistic, cultural and historical information that reflects long-term intercultural contacts. The village name Kotsyubynchiki (Ternopil region, Ukraine) is notable for its complex etymological structure shaped by Iranian, Turkic, Slavic and Polish influences.

Problem Statement. Despite the availability of scattered archival, archaeological and linguistic data, the origin of the toponym Kotsyubynchiki has not yet been systematically reconstructed using a multidisciplinary approach. Previous studies refer to partial linguistic interpretations without correlating them with cultural, archaeological and cartographic evidence.

Purpose. The purpose of the study is to reconstruct the genesis of the toponym Kotsyubynchiki by combining archaeological materials, written sources of the 15th—19th centuries, historical maps and comparative linguistic analysis.

Methods. The research applies archaeological analysis (excavation reports and publications on the Iron Age), historical-source analysis (Terebovlia court records, Polish administrative documents, Slownik geograficzny, etc.), cartographic analysis (Beauplan, Jablonowski, Josephine land survey), morphological and comparative-etymological methods based on Slavic, Iranian and Turkic lexical models.

Results. The study reconstructs a multi-stage evolution of the toponym: 1) possible Iranian and Turkic lexical substratum (kōč / kūča / köče); 2) formation of the Slavic anthroponym Kochuba / Kotsyuba; 3) transformation into the settlement name Kotsyubyntsi in the 15th century; 4) emergence of the derivative form Kotsyubynchiki in the 16th century within the Polish administrative tradition. The results demonstrate the multicultural nature of Podillia's toponyms and correlate linguistic transformations with archaeological and historical processes.

Conclusion. The toponym Kotsyubynchiki represents a multilayered cultural phenomenon that integrates Iranian, Turkic and Slavic linguistic components, later fixed in Polish and Soviet-Ukrainian administrative practice. The research confirms the continuity of settlement on this territory from the Iron Age and provides a comprehensive model for studying regional toponyms through interdisciplinary methods.

Keywords. Kotsyubynchiki; toponyms; anthroponyms; Podillia; Iranian substratum; Turkic substratum; Slavic languages; historical maps; archaeological heritage; etymology.

Вступ. *Постановка проблеми.* Топоніміка як галузь дослідження історії мови та культури народу дає змогу прослідкувати витоки назв населених пунктів, які несуть у собі інформацію про історичні контакти, етнокультурні впливи та мовні процеси. Особливо цікавими є топоніми, що знаходяться на перетині різних культурних просторів, де відбувалося інтенсивне запозичення лексики, змішання етносів та трансформація мовних форм. Одним із таких топонімів є назва с. Коцюбинчики, розташованого в Чортківському районі Тернопільської області. Дослідження генези цього топоніма вимагає комплексного підходу, який включає в себе історико-джерелознавчий аналіз, лінгвістичний розбір та етнокультурний контекст. Сучасні наукові публікації та картографічні матеріали свідчать про складний характер формування назви, що охоплює польські, тюркські, давньоіранські й українські впливи. Однак, попри наявність окремих праць, присвячених регіональній топонімії, генеза низки локальних назв, зокрема *Коцюбинчики*, залишається недостатньо вивченою. У науковому обігу існують розрізнені згадки про назву поселення, однак системний міждисциплінарний аналіз досі не здійснювався.

Актуальність теми. Дослідження топонімів західноукраїнських земель, зокрема Поділля, є важливим для відтворення історико-культурної та етнолінгвістичної картини регіону. Вивчення походження назви села Коцюбинчики дає змогу реконструювати механізми формування локальної топонімічної системи, що виникла на перетині слов'янських, іранських та тюркських культурних впливів. Актуальність обумовлена тим, що територія Чортківського району упродовж останніх десятиліть стала одним із ключових археологічних регіонів, де виявлено унікальні матеріали залізної доби, включаючи скіфські ритуально-поховальні комплекси. Ці дані відкривають можливість переосмислення ранніх культурних зв'язків та потенційних мовних впливів, які дотепер не були інтегровані у топонімічні студії.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Історичні згадки про поселення Kociubince / Kociubinczyki збереглися в теребовлянських актах XV ст., польських адміністративних документах XVI—XIX ст. та австрійських військових зйомках XVIII—XIX ст. Археолог М. Бандрівський у праці «Святили-

ще Ареса в Коцюбинчиках на Західному Поділлі в контексті егейських впливів на пантеон царства сколотів» (2009) зазначає, що на території с. Коцюбинчики зафіксовано курган «Розбита могила», який містить залишки скіфо-сарматських поховальних і ритуальних комплексів; підкреслює ритуальний характер комплексу, відзначає кам'яні ямки, ймовірно призначені для підношень, та фіксує контактні впливи скіфо-сарматської культури на локальну матеріальну спадщину.

Серед новітніх краєзнавчих досліджень окремої уваги заслуговує монографія Богдана Гринюки «Коцюбинці та Чагарі: історико-краєзнавчий нарис» (2019), присвячена минулому поселень південно-західної частини Тернопільщини. Автор комплексно висвітлює історичну тяглість заселення території, у тому числі зв'язок між давньоруськими, козацькими та пізнішими етапами розвитку. Особливий акцент зроблено на селі Коцюбинці як локальному осередку історичних та культурних процесів, що формувалися у взаємодії з навколишніми поселеннями.

Археологічні дані щодо території Коцюбинчиків публікували Г. Оссовський «Zbiór wiad. doantr. kraj» (1891), Б. Януш «Zabytki przedhistoryczne Galicyi Wschodniej» (1918) та інші дослідники. У цьому контексті важливими є сучасні польські ономастичні дослідження. Зокрема, А. Чапла у праці «Obraz dawnego powiatu husiatyńskiego w świetle nazw miejscowości» (2024) зазначає, що назва Kociubińczyki є патронімічною та походить від антропоніма Kociuba / Kociub, який дослідниця пов'язує зі зменшеною або вторинною формою давнього імені Jakub або зі старим слов'янським прізвиськом. Науковиця підкреслює, що суфікс —czyki / —czyku є типовим формантом подільських ойконімів XVI—XVIII ст. і позначає «нащадків, людей певного роду», що дозволяє інтерпретувати назву Kociubińczyki як «поселення людей Коцюби». У статті також зафіксовано найдавніші варіанти написання — Kociubińcziki, Kocubincziki, Kociubincze, які згадуються у документах XV—XVI ст. та відповідають польській адміністративній традиції фіксації назв.

Дослідник Е. Клішевич у праці «Nazwy miejscowe Tarnopolszczyzny (motywacja — geneza — struktura)» (2001) зазначає, що суфікс —czyki / —czyku в ойко-

німах регіону Тернопільщини (історична — Тернопольщина) є формантом, який позначає «нащадків, людей певного роду». Він розглядає етногенетичне походження назв, мотивованих антропонімом, і наводить приклади таких патронімічних структур.

Праця Janusz Bogdan «*Zabytki przedhistoryczne Galicyi Wschodniej*» (1918) є фундаментальним джерелом пам'яток передісторичної епохи Східної Галичини. У праці подано огляд розвитку культури цього регіону, а також каталог пам'яток за повітами. Ця книга є важливою для вивчення археологічного контексту регіону, зокрема для розуміння курганів, могильників та пам'яток бронзової й залізної доби. Монографія Л. Крушельницької «*Взаємозв'язки населення Прикарпаття і Волині з племенами Східної і Центральної Європи (рубіж епох бронзи і заліза)*» (1985) — праця, в якій авторка аналізує етнокультурні контакти західноукраїнських земель з сусідніми регіонами у перехідний період бронзи до раннього заліза. Це важливо і для розуміння археологічних матеріалів с. Коцюбинчики, оскільки їхні скіфо-сарматські елементи можуть бути частиною ширших етнокультурних процесів.

Також до джерел відносяться сучасні онлайн- та друковані словники тюркських мов, зокрема *IndifferentLanguages.com*, *Glosbe Uyghur-English*, *Kazakh-English* та *Turkmen-English Dictionaries*, *Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі, үркімен Ділінің Орфографик Сөзлүгі, Nişanyan Sözlük* та *Clouston, Gerard. An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish* тощо. Вони підтверджують лексичне значення компонентів, що використовуються у тюркських топонімах, зокрема елементи на позначення доріг і шляхів, що могло впливати на формування назви Коцюбинчики.

Водночас цілісної реконструкції формування назви в контексті археологічних і мовних даних поки немає.

Метою дослідження є реконструкція походження назви с. Коцюбинчики (Чортківський р-н, Тернопільська обл.) на основі археолого-історичних матеріалів, лінгвістичного аналізу та картографічних джерел XVI—XIX століть.

Основна частина. У сучасній археологічній та лінгвістичній науці усталеною є позиція, що територія Заходу України, зокрема Поділля, упродовж залізної доби входила до ареалу заселення племен, які

належали до іраномовної скіфо-сарматської культурної спільноти. Відповідно, регіон став ареною тривалих контактів і культурних впливів цих народів, які залишили помітний слід як у матеріальній культурі, так і в мовній традиції місцевого населення.

Археологічні розкопки у межах урочища «Розбита могила» на території села Коцюбинчики (Чортківський р-н, Тернопільська обл.), проведені археологом М. Бандрівським, засвідчили наявність унікального ритуально-поховального комплексу, датованого VII—VI ст. до н. е. У складі цього комплексу особливу наукову цінність становить знахідка скіфської колісниці — одного з найдавніших відомих артефактів такого типу у Східній Європі [1, с. 5—48]. У ході досліджень також було виявлено залишки масивної ритуально-поховальної споруди підквадратної форми (приблизно 11,5 x 11,2 м), спорудженої на міцному дерев'яному каркасі з використанням значного обсягу кам'яних плит. У заповненні насипу зафіксовано сліди інтенсивного горіння, перепалені кістки, що вказують на кремаційний обряд, а також уламки щонайменше п'яти посудин різного типу — корчаг, горщиків і мисок. Архітектоніка поховальної споруди та характер супровідного інвентарю засвідчують належність комплексу до кола пам'яток скіфо-сарматського часу та відображають сталі ритуальні практики іраномовного населення регіону [2]. Слід зазначити, що питання матеріальної культури села Коцюбинчики не обмежується дослідженнями Бандрівського. У 1858—1859 рр. у Кракові було видано «*Album fotograficzne wystawy starożytności i zabytków sztuki*», де зафіксовано знахідку наконечника списа з території села, датованого залізною добою [3, таб. X]. Пізніше, у 1891 р., археолог Г. Оссовський [4, с. 137—138] документує матеріали ранньої залізної доби з «Розбитої Могили», серед яких — кам'яний сокиро-молот, глиняний тягарець, бронзова застібка, фібула, кельт та бронзовий фалос, а також навів схематичний план шурфування, виконаного А. Кіркором близько двох десятиліть раніше. У XX—XXI ст. пам'ятка неодноразово привертала увагу дослідників, зокрема Л. Крушельницької та Ю. Малеева, що засвідчує її тривалий науковий інтерес та важливість для реконструкції ранньої історії Поділля [5; 6, с. 113—114].

Згідно з актуальними геномними дослідженнями, з апікальних коренів зубів та кісткових фрагментів

128 осіб, виявлених у 33 археологічних пам'ятках на території сучасної України, було екстраговано ДНК (геномне дослідження людських популяцій, асоційованих із скіфською культурою). Зокрема, до групи досліджених належали 9 осіб із бронзової доби та пізньої бронзової доби/раннього залізного віку (UkrBA та UkrFBA/EIA; 3000—700 рр. до н. е.), 6 осіб із початку раннього залізного віку (UkrEIA; 900—700 рр. до н. е.), 29 осіб із скіфського періоду раннього залізного віку (UkrEIA; 700—300 рр. до н. е.) та 6 осіб із завершального етапу раннього залізного віку (UkrEIA; 400—1 рр. до н. е.) із території Тернопільщини [7].

Зокрема, на території Тернопільської області, у таких населених пунктах, як с. Угорськ (Шумський район), с. Буряківка (Заліщицький район), с. Нагірянкa та с. Берем'яни (Чортківський район) тощо, виявлено городища, курганні поховання й різноманітні археологічні матеріали, що належать до скіфо-сарматського культурного кола. Крім того, поховання скіфського періоду, пов'язані з Висоцькою культурою, зафіксовані поблизу міст Бережани, Тербовля, Тернопіль, а також у селах Великий Глибочок, Петриків та Смиківці. Усі ці дані поглиблюють розуміння етнокультурних процесів ранньої залізної доби та побічно підтверджують існування постійних осередків проживання, що потенційно могли впливати на формування локальної топонімії.

Історично слід зауважити, що територія Поділля, як і значна частина степової зони півдня та сходу сучасної України до ранньомодерного часу залишалася малозаселеною степовою територією, що перебувала у межах культурного ареалу, традиційно віднесеного до контактної зони Східної Європи та Передньої Азії. Цей факт підтверджується картографічними джерелами XVI—XVII ст., зокрема картою С. Мюнстера «Poloniae et Ungariae Tabula» (1572), регіональними картами Східної Європи 1500-х років та іншими картографічними відображеннями Центрально-Східної Європи того часу [8; 9].

У цьому контексті мовна історія регіону набуває особливої значущості. Лінгвістичний компонент культурної історії західного регіону України, Тернопільщини, засвідчує глибокий іраномовний вплив¹,

¹ Зокрема, до цього шару належать такі слова, як: бог (< бага — «божество», «пан»); кінь (< aspa — «кінь») [17]; рай (< raiwah — «світло», «блаженне місце») [17];

що простежується у структурі місцевої топонімії, гідронімії та лексичного шару давньослов'янської мови. Як засвідчують дослідження М. Фасмера та Р. Якобсона, у мові ранніх слов'ян значна кількість лексем має іраномовну основу, запозичену внаслідок тривалих культурних контактів із скіфо-сарматським світом [10; 11].

У середньоперській мові зафіксовані форми *kōč*, *kōčag* — «місце проходу», «двір», «стежка», які в новоперській мові розвинулися у *كۆچ* (*kūčeh*), «вулиця, провулок, квартал, частина міста» або *kooch* (*كۆچ*) як «міграція» або «кочова подорож» [12]. У сучасній перській мові слово (*kūcheh*) зберігає семантичне поле, пов'язане з поняттями «вулиця», «провулок», «місце проживання» [13; 14]. Таким чином, у перській традиції лексема *kūčeh* позначає не лише фізичний простір — «вулицю» чи «провулок», — а насамперед простір осілості.

Від VII до XIII ст. н. е. на Поділлі фіксується присутність тюркських кочових спільнот, зокрема частково хозар та половців. Водночас слід відзначити, що тюркські впливи були переважно епізодичними та не завжди пов'язаними із постійним осілого населенням, що обмежувало їхній довготривалий мовний та культурний вплив у регіоні. Тож паралелі існують і в тюркських мовах: узб. *ko'cha*, уйг. *kyche*, каз. *kysh* — «вулиця», «дорога» [15—18]. У курдській *koz* означає «переселення», «кочувати» [19]; турецькою *koz* — «кут, вуличний ріг, баран» (зміна значення) [20]. Усі ці форми сходять до середньоперського *kōčag* [21, с. 713—714]. Семантичний зв'язок із поняттями «рід», «поселення», «кочовий рух» формує можливе культурно-етимологічне тло для слов'янських топонімів.

Наступним історичним етапом постає формування слов'янських племінних союзів на території Поділля та Галичини, яке розпочалося приблизно з V ст. н. е. Цей процес зумовив поступову інтеграцію територій у політичні й культурні структури раннього середньовіччя. Як зазначає польський дослідник А. Клісевич, «про найдавнішу історію цих земель відомо небагато, і важко однозначно визначити, чи належали первісні племена до західних чи східних слов'ян» [22, с. 9]. У найдавнішій «київській літописі 1039 року Нестора є перше згадування цих

скот (< skuata- — «худоба», «стадо») [17]; хата (< xada — «житло», «дім», «оселя») [17].

Схема. Етапи формування топоніма «Коцюбинчики»: узагальнена схема-графік, укладена автором за результатами власного дослідження (2025 р.)

земель, датоване 981 роком. Згідно з ним, київський князь Володимир підкорив цей регіон під час військового походу і поселив на завойованих землях свого сина Всеволода. Відтоді і до 40-х років XIII століття ці території здебільшого належали руській державності» [22, с. 9].

Водночас у дописемний та ранньосередньовічний період люди здебільшого ідентифікувалися особовим ім'ям та патронімом або прізвищем, яке могло відображати рід занять, фізичну рису, характер, соціальний статус або місце проживання. Така практика є типовою для слов'янських і тюркських етнічних груп Східної Європи і заклала основи для подальшого формування спадкових прізвищ.

Можна припустити, що певні ремісничі або господарські заняття стали джерелом прізвищ. З огляду на давні ірано-тюркські контакти можна припустити, що коренева основа *кош / košuba / коцюба* могла потрапити до слов'янського середовища як прізвище або антропонім, який пізніше став основою топонімів. При цьому частина таких прізвищ могла мати паралельне тюркське походження (пор. чаг. *күсдү*, каз. *күсдү*, тур. *küşük*) зі значенням «кочерга», «па-

лиця для вогню», що семантично зближується з українським *коцюба*. Наприклад, лексема *коиуба* (ймовірно, похідна від східноіранського та старотюркського — *коз*, що могло означати «ріг», «баран», «кут», а також «рід», «поселення», «кочівник», «перегін худоби») могла слугувати основою для прізвища *Кочуба/Коцюба*. Очевидно, слово «коцюба» ми розуміємо як кочергу. Первісно воно позначало особу, яка була пов'язана з певним заняттям, родовим осідком або господарською діяльністю. Надалі таке прізвище могло закріпитися як спадкове, а в деяких випадках — відобразитися у топоніміці, коли поселення отримувало назву від діяльності або роду його мешканців.

У давньоруській традиції топонім міг існувати в реконструйованій формі *Кочубичі*, що відповідає слов'янським моделям із суфіксом *-ичі* для позначення родових поселень. Фонетична еволюція *Košuba* → *Košubichi* → *Коцюбинчики* узгоджується зі слов'янськими фонетичними закономірностями та формотворенням. Прямих письмових свідчень цього періоду немає, але така реконструкція є цілком імовірною.

Подальша історія регіону була пов'язана зі зміцненням польської влади. За правління Казимира Великого та наступних монархів на Червоній Русі була запроваджена польська адміністративна система. У 1434 р. польське право остаточно витіснило руське [22, с. 9], що сприяло польській фіксації топонімів. Від XVI ст. польська мова стає мовою державного діловодства, освіти та картографії, забезпечуючи стабільну фіксацію назв, зокрема форм *Koszybunse* та *Kosciubinczyki*. Польські картографи й адміністративні служби систематично фіксували назви населених пунктів, здійснювали військові знімки та картографічні документи.

Наприклад, карта *Delineatio Generalis Camporum Desertorum vulgo Ukraina* [23], створена Guillaume Le Vasseur de Beauplan і надрукована у Гданську в 1648 р. гравером W. Hondius, зображує великий простір, позначений латинською назвою *Campri Deserti* («Дикі Поля»), що підкреслює європейське картографічне уявлення про південні і східні українські землі як степову, малозаселену зону. На цій карті значна частина сучасної України представлена з мінімальною деталізацією населених пунктів, що свідчить про обмеженість адміністративно-картографічного освоєння території. У контексті топоніма «Коцюбинчики» варто відзначити, що саме в карті Гійома де Боплана чи в інших ранніх польських/європейських картах XVII століття ця назва не зафіксована — тобто вона відсутня в картографічних джерелах того періоду. Це дозволяє припускати, що перша письмова фіксація назви відбулася пізніше, в межах польської адміністративної практики.

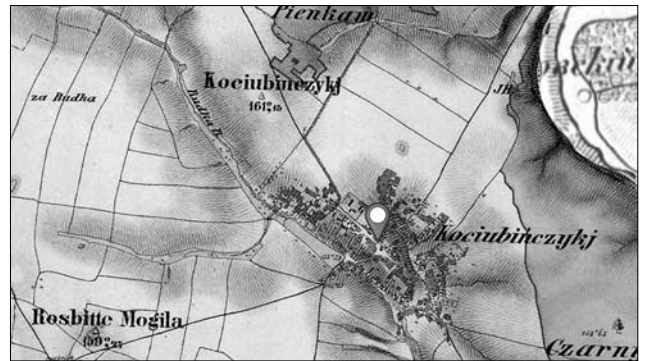
З огляду на дані картографії та адміністративної історії, важливим є також згадування форми «*Kosciubinczyki*» із зазначенням року 1564 р. як перша зафіксована згадка у джерелах польської латиномовної традиції на карті A. Jablonowski [24], хоча потребує додаткової перевірки та джерельної атестації.

Проте варто детальніше розглянути походження топоніма села Коцюбинчики (Іл. 1, 2). Подальші розвідки засвідчують, що спершу існувало одне велике поселення Коцюбинці (***Kociubince***).

Назва села *Kosciubince* (*Koszybunse*), як зазначає польський дослідник Ян Залеський, належить до групи ойконімів і мікроойконімів, що первісно виступали назвами окремих осіб або людських спільнот,

Іл. 1. «Історичний атлас Речі Посполитої», виданий за підтримки Akademii Umiejętności у Кракові, [т. 1], Епоха перелому з XVI на XVII століття. Частина II. «Руські землі» Речі Посполитої. Розділ, опрацьований Aleksandra Jabłonowskiego [...]

Іл. 2. Інтерактивна карта на Arganum: Galicia and Bucovina (1861–1864)

утвореними як самоназвами чи даними ззовні. «Такі номінації характеризуються як формальною, так і семантичною варіативністю та походять від особових найменувань, прізвиськ чи апелятивів, які з часом набули колективного значення» [25, с. 95—96]. Їх творення здійснювалося за допомогою суфіксів *-ice*, *-owice*, *-anu*, *-owse*, *-usse*, *-owicze* тощо. Семантична диференціація таких назв відображає походження від характеристик людей — зовнішніх або внутрішніх рис, занять, місця проживання чи імен, що згодом переносилися на спільноти. Таким чином, у межах цієї групи відбувається перехід від антропонімів до топонімів, тобто процес вторинної топонімізації.

Документально назва *Koszybunse* зафіксована у 1564 році. У карті А. Яблоновського того ж року фіксується назва *Kosciubinczyki*, де суфікс *-k-* означає «біля поселення», «поблизу» — «утворені частіше від назв більших населених пунктів для посе-

Таблиця

Динаміка фіксації назв у документах щодо ойконіма села Коцюбинчики (V—XXI ст.), складена на основі авторського аналізу архівних, картографічних та лексикографічних джерел (2025)

Динаміка назв у документах			
Рік	Назва у джерелах	Мова	Коментар
До V—X ст.	koç [тюрк.] або kuča [іран. (східноіран.)] → koçuba	Східноіранська / тюркська (етимологічна реконструкція)	Порівняльно-історична реконструкція на основі археолого-лінгвістичного аналізу (авторська гіпотетично відновлена форма, потребує подальших розвідок)
1443	Кочубинь (Коцюбин) → Коцюбинці	Руська (українська)	Теребовлянські судові акти (цит. за: Джума Д., Карпишин Б. Коцюбинці — село над Нічлавою..., 2018)
1564	Kociubince: Koczybunse ↓	лат. / польська	За дослідженнями А. Klisiewicza у книзі «Nazwy miejscowe Tarnopolszczyzny» (Kraków, 2001) та історичних джерел того часу
1564	Kociubińczyki	польська (лат.)	Перша зафіксована згадка в «Atlas historyczny Rzeczypospolitej Polskiej wydany z zasiłkiem Akademii Umiejętności w Krakowie [Т. 1], Епока przełomu z wieku XVI-ego na XVII-sty. Dział II-gi. «Ziemie Ruskie» Rzeczypospolitej, Dział opracowany przez Aleksandra Jabłonowskiego [...]». Jabłonowski, Aleksander
1770-ті	Kocjubincziki	Німецька	J Josephinische Landesaufnahme (Erste Landesaufnahme), 1764—1787
1861—1864	Kociubinczyk	Німецька	Друга військова зйомка Габсбурзької імперії (Галичина і Буковина). Інтерактивна карта на Arcanum: Galicia and Bucovina (1861—1864).
1868	Koczybinczyce	Польська	General-Karte des Königreiches Galizien und des Herzogthumes Bukowina
1883	Kociubińczyki	Польська	Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, t. VIII, 1883
1918	Kocjubinczyki	польська/лат.	Археологічні згадки (згадки у матеріалах розкопок та археологічних досліджень)
1973	Коцюбинчики	Українська	Історико-територіальний словник УРСР, Київ: Наукова думка, 1973
XXI ст.	Коцюбинчики	Українська	Офіційна сучасна форма (затверджена державними адміністративними та географічними джерелами України)

лень, заснованих у їхньому близькому оточенні» [25, с. 107]. Тобто до 1564 року існувала руська (українська) назва Kociubince — Коцюбинці, ймовірно утворена від прізвища Кочубин², що могло познача-

² Можлива фонетична форма у літописах (у кириличних списках) — Кочубинь, Коцюбинь.

ти особу, пов'язану з певною діяльністю, родом або поселенням³. Пізніше відбулося перепрофілювання

³ Детальний аналіз подільської ойконімії подає польська дослідниця А. Чапла у статті «Obraz dawnego powiatu husiatyńskiego w świetle nazw miejscowości» (Slavia Orientalis, 2024, № 3), де зазначає, що назва Kociubińczyki походить від антропоніма

поселення у Косцубунсе (закінчення -уссе, що відображає заняття людини, місця проживання чи імен, що згодом переносилися на спільноти), а згодом поруч виникає нове село — Косцибінцуйки.

Варто також зазначити, що перша письмова згадка про населений пункт датується 1443 роком у тербовлянських судових актах, називалось Кочубин [26, с. 70]. За іншим переказом, назва походить від прізвища одного з перших жителів — Кочуби, який після руйнування турецько-татарською ордою у 1504 році міста Старий Ярослав переселився на північ і заснував населений пункт [26, с. 70].

Історично первісне поселення села Коцюбинчики розташовувалося західніше сучасного місця, у долині безіменної річечки, до села Васильків. За переказами, під час битви під Берестечком, коли кримський хан зрадив Богдана Хмельницького і орда поверталася, татари знищили село⁴. Згодом село було відбудоване на новому місці, ближче до річки Збруч [28, с. 482—483].

Етимологічно, складові коґ/куґа пов'язані з поняттями «кочовик», «рід, поселення» та «ріг» з тюркських і іранських мов, що свідчить про давню лексичну та культурну пластику регіону. Таким чином, історія назви Косцубунсе відображає взаємодію антропонімічних, топонімічних і афіксальних структур, процеси вторинної топонімізації та збереження соціально-історичних зв'язків у назвах поселень Тернопільщини (Іл. 3).

Косциба / Косциб, спорідненого з давнім іменем Jakub або слов'янським прізвищем. Авторка підкреслює патронімічний характер форманта -суйки, типовий для подільських топонімів XVI—XVIII ст., та наводить ранні форми назви — Косцибінцуйки, Косцибінцуйки, Косцибінцуйце [27].

⁴ У 1663 році було завойовано Уйвар (Словаччина), що дозволило Османській імперії досягти її максимально широких західних кордонів. У 1672 році Кам'янець потрапив під османське панування, а Поділля та частини України — під вплив Османської імперії відповідно до Зоравського миру 1676 року [31]. У 1678 році османські війська досягли Хегрина, поблизу Києва. Пізніше, за Османсько-російським договором 1681 року, суверенітет Османської імперії над західноукраїнськими територіями був юридично визнаний [31]. В адміністративному відношенні на завойованих територіях було створено Язловецький (Язловистський) санджак Подільського еялету, до складу якого входило нагі: Язловець та Чортків [31]. Ці події свідчать про значний османський політичний та адміністративний вплив на Поділля, що можливо впливало на фіксацію місцевих назв у документах того часу.

Водночас зазначене питання потребує подальших розвідок.

Іл. 3. Поділля (частина Османської імперії, 1672–1699)

Таким чином, топонім «Коцюбинчики» демонструє лінгвокультурний синтез, де стародавні слов'янські корені, господарська діяльність та родова приналежність інтегруються у польську графемну та адміністративну традицію, формуючи сучасну систему назв поселень у Галичині.

Процес формування сучасної української форми «Коцюбинчики» відбувався в рамках більш загальної мовно-адміністративної трансформації топонімії західноукраїнських земель після Другої світової війни. Після входження території Галичини (зокрема Тернопільської області) до складу УРСР (4 грудня 1939 р.) [29] українські адміністративні органи взяли на себе функції визначення та стандартизації назв населених пунктів. Радянська система документації, картографії, довідників поступово переходила на українську мову, і в її межах топоніми адаптувалися з польських, німецьких чи австрійських форм до українського мовного середовища. У довіднику «Історико-територіальний словник УРСР» (1973 р.) [30] топонім зафіксований саме як «Коцюбинчики». Це можна вважати моментом (або принаймні одним із моментів) встановлення документально зафіксованої офіційної української форми. Таким чином, радянсько-українська стандартизація завершила процес переходу від польсько-адміністративної фіксації (наприклад, форм типу *Kosciubińczyki*, *Kocjubincziki* тощо) до української мовної форми.

Отже, завершення статті логічно підкреслює: топонім «Коцюбинчики» є не просто історичною назвою, що дійшло до наших днів, а результатом багатоетапного мовно-культурного, адміністративно-історичного процесу. Він охоплює від гіпотетичного кореня іранського та тюркського походження, через слов'янську

фонетичну та морфологічну адаптацію, польську адміністративну фіксацію, австрійсько-польську картографічну та довідкову практику, і нарешті — українську стандартизацію у ХХ столітті.

Висновки. Дослідження історії та топонімії села Коцюбинчики свідчить про безперервний археологічний та культурний континуум на території Поділля від залізної доби до середньовіччя. Виявлені пам'ятки скіфо-сарматського культурного кола, включно з ритуально-поховальними комплексами та унікальними артефактами, підтверджують тривалі контакти регіону з іраномовним населенням, що залишили помітний слід у матеріальній культурі та мовній традиції. Сучасні геномні дослідження засвідчують присутність населення, асоційованого зі скіфською культурою, на теренах Тернопільщини, що дозволяє корелювати археологічні дані з лінгвістичними моделями топонімізації. Лексичний та морфологічний аналіз топоніму «Коцюбинчики» демонструє стійкий іраномовний та тюркський субстрат, інтегрований у слов'янське мовне середовище, що підкреслює мультикультурний характер формування локальної антропонімії та ойконімії. Польська адміністративно-картографічна практика та радянсько-українська стандартизація підтверджують процес багатоетапної трансформації назв поселень, який поєднує політичні, культурні та соціально-економічні чинники. Сучасна форма топоніму є результатом складної інтеграції праіранських та тюркських елементів через слов'янську фонетико-морфологічну адаптацію, польську адміністративну фіксацію та радянсько-українську стандартизацію, що дозволяє реконструювати історію місцевої осілості, родових зв'язків та господарської діяльності населення. Такий комплексний аналіз демонструє, що топонім «Коцюбинчики» є не лише лексичним позначенням поселення, а й відображенням багатовекторного культурно-історичного процесу, який охоплює від давньої іраномовної та тюркської присутності до слов'янської інтеграції та сучасної української мовної фіксації. Подальші археологічні та лінгвістичні дослідження дозволять уточнити шляхи міграції, культурні взаємодії та механізми формування локальних топонімів у Західній Україні, забезпечуючи новий рівень розуміння історії Поділля та взаємодії культурних ареалів у Східній Європі.

1. Бандрівський В.М. *Археологічні розкопки урочища «Розбита могила» (Поділля): культурні знахідки скіфського часу*. Тернопіль, 2004. С. 45—48.
2. Бандрівський В. Поховання віиндашвій століть до н. е. знайдені на Тернопільщині. *Gazeta.ua*. 2008. URL: https://gazeta.ua/articles/life/_pohovannya-viindashvi-stolit-do-ne-znajshli-na-ternopilschini/248552
3. Beyer Karol. *Album fotograficzne wystawy starożytności i zabytków sztuki*. Warszawa, 1859. 75 kart.
4. Janusz Bogdan. *Zabytki przedhistoryczne Galicji Wschodniej*. Lwów, 1918. 310 s.
5. Крушельницька Л.І. *Взаємозв'язки населення Прикарпаття і Волині за матеріалами археології*. Київ, 1985. 162 с.
6. Бандрівський Микола. *Святилище Ареса в Коцюбинчиках: нові матеріали до релігійних практик скіфського часу*. Львів, 2009. С. 113—126.
7. Saag L., Utevska O., Zadnikov S. North Pontic crossroads. *Science Advances*. 2025. DOI: 10.1126/sciadv.adr0695.
8. Florida Center for Instructional Technology. *Maps ETC*. URL: <https://etc.usf.edu/maps> (дата звернення: 20.10.2025).
9. *AntiqueMapsAndPrints.com*. URL: <https://www.antique-mapsandprints.com> (дата звернення: 20.10.2025).
10. Vasmer M. *Russisches etymologisches Wörterbuch*. Band 1. Heidelberg, 1986. 506 s.
11. Jakobson R. *Selected Writings*. Vol. I: *Phonological Studies*. The Hague, 1962. 432 s.
12. *Adventure Iran. Kooch (Nomadic Migration)*. URL: <https://www.adventureiran.com/kooch/> (дата звернення: 20.10.2025).
13. Asatrian Garmik S. *Etymological Dictionary of Persian*. Leiden, 2010. 1000 s.
14. Shakibi Gilani. *A Concise Etymologic Dictionary of the Persian Language*. Tehran, 2007. 356 s.
15. *Glosbe. ko'cha*. URL: <https://glosbe.com/uz/en/ko%27cha> (дата звернення: 20.10.2025).
16. *IndifferentLanguages.com*. Порівняння узб. ko'cha. URL: <https://www.indifferentlanguages.com/translate/uzbek-english/ko%27cha> (дата звернення: 20.10.2025).
17. *Glosbe Uyghur-English Dictionary*. URL: <https://glosbe.com/ug/en/%D9%83%DB%87%DA%86%DB%95> (дата звернення: 20.10.2025).
18. *Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі*. Нұр-Сұлтан, 2020. URL: <https://sozdikqor.kz/>
19. *Glosbe Kazakh-English Dictionary*. URL: <https://glosbe.com/kk/en/%D0%BA%D3%A9%D1%88%D0%B5> (дата звернення: 20.10.2025).
20. *Glosbe. «göç»*. URL: <https://glosbe.com/tr/ku/g%C3%B6%C3%A7> (дата звернення: 20.10.2025).
21. Nişanyan Sevan. *Nişanyan Sözlük*. URL: <https://nisananyansozluk.com/kelime/k%C3%B6%C5%9Fe> (дата звернення: 20.10.2025).
22. Clauson Gerard. *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford, 1972. С. 713—714.

23. *Beauplan, Guillaume Le Vasseur de. Delineatio Generalis Camporum Desertorum.* Gdańsk, 1648.
24. Jabłonowski Antoni. *Mapa Rzeczypospolitej Polskiej z roku 1564.* Warszawa, 1889.
25. Klisiewicz A. *Nazwy miejscowe Ternopolszczyzny.* Kraków, 2010. URL: <https://rep.up.krakow.pl/> (дата звернення: 20.10.2025).
26. Сиротюк О., Уніят В. *Тернопільщина. Історія міст і сіл.* Т. 2. Тернопіль, 2014. 692 с.
27. Czapla A. *Obraz dawnego powiatu husiatyńskiego w świetle nazw miejscowości.* *Slavia Orientalis*, 2024. С. 191—209.
28. Сиротюк О., Уніят В. *Тернопільщина. Історія міст і сіл.* Т. 3. Тернопіль, 2014. 728 с.
29. Інститут регіональних досліджень ім. Дивакова НАНУ. *Книги з історії населених пунктів Тернопільщини.* URL: <https://irp.te.ua/knygy-z-istoriyi-naselenyh-punktiv-ternopilshhnyu/> (дата звернення: 20.10.2025).
30. *Історико-територіальний словник УРСР.* Київ: УРЕ, 1973. 672 с.
31. Османлі Devleti. *Türk Dünyası Ansiklopedisi.* Туреччина: Türk Dünyası Ansiklopedisi Vakfı. URL: <https://turkdunyasi.ansiklopedisi.gov.tr/detay/7367/Osmanli%C4%B1-Devleti> (дата звернення: 23.11.2025).
- Jakobson, R. (1962). *Selected writings* (Vol. I: *Phonological studies*). The Hague.
- Adventure, Iran. (2025). *Kooch (Nomadic migration)*. Retrieved from: <https://www.adventureiran.com/kooch/>
- Asatrian, G.S. (2010). *Etymological dictionary of Persian.* Leiden.
- Shakibi, G. (2007). *A concise etymologic dictionary of the Persian language.* Tehran.
- (2025). *Glosbe. ko'cha*. Retrieved from: <https://glosbe.com/uz/en/ko%27cha>.
- (2025). *IndifferentLanguages.com. Comparison of Uzbek «ko'cha».* Retrieved from: <https://www.indifferentlanguages.com/translate/uzbek-english/ko%27cha>.
- (2025). *Glosbe. Uyghur-English Dictionary.* Retrieved from: <https://glosbe.com/ug/en/%D9%83%DB%87%DA%86%DB%95>.
- (2020). *Qazaq tilinin tusindirme sozdigi. Kazakh explanatory dictionary.* Nur-Sultan. Retrieved from: <https://sozdikqor.kz/> [in Kazakh].
- (2025). *Glosbe. Kazakh-English Dictionary.* Retrieved from: <https://glosbe.com/kk/en/%D0%BA%D3%A9%D1%88%D0%B5>.
- (2025). *Glosbe. «goc».* Retrieved from: <https://glosbe.com/tr/ku/g%C3%B6%C3%A7>.
- Nisanyan, S. (2025). *Nisanyan Dictionary.* Retrieved from: <https://nisanyansozluk.com/kelime/k%C3%B6%C5%9Fe> [in Turkish].
- Clauson, G. (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish* (Pp. 713—714). Oxford.
- Beauplan, G.L. V. de. (1648). *General delineation of the desert plains.* Gdansk [in French].
- Jablonowski, A. (1889). *Map of the Polish-Lithuanian Commonwealth of 1564.* Warszawa [in Polish].
- Klisiewicz, A. (2010). *Place names of Ternopil region.* Krakow. Retrieved from: <https://rep.up.krakow.pl/> [in Polish].
- Syrotiuk, O., & Uniiat, V. (2014). *Ternopil region: History of towns and villages* (Vol. 2). Ternopil. [in Ukrainian].
- Czapla, A. (2024). The image of the former Husiatyn County in the light of place names. *Slavia Orientalis* (Pp. 191—209) [in Polish].
- Syrotiuk, O., & Uniiat, V. (2014). *Ternopil region: History of towns and villages* (Vol. 3). Ternopil [in Ukrainian].
- (2025). *The Institute of regional studies im. Dyvakova NANU. Books on the history of settlements of Ternopil region.* Retrieved from: <https://irp.te.ua/knygy-z-istoriyi-naselenyh-punktiv-ternopilshhnyu/> [in Ukrainian].
- (1973). *Istoryko-terytorialnyi slovnyk URSR. Historical-territorial dictionary of the Ukrainian SSR.* Kyiv: URE [in Ukrainian].
- Türk Dunyasi Ansiklopedisi Vakfı. (n. d.). *Ottoman Empire.* Retrieved from: <https://turkdunyasi.ansiklopedisi.gov.tr/detay/7367/Osmanli-Devleti> [in Turkish].

Received: 15.12.2025
Accepted: 13.01.2026
Published: 12.03.2026